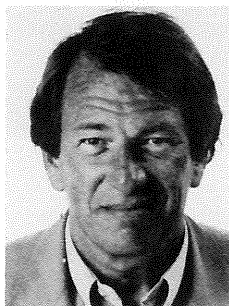

LATEN STAAN OF SLOPEN?

Wytze Patijn

architect te Rotterdam en
hoogleraar architectonisch
ontwerpen TU Delft

Gebouwd Nederland is de laatste 30 jaar ingrijpend veranderd. Er is zo ongelofelijk veel gebouwd en vervangen, dat je eenvoudig kan stellen dat in vrijwel elk blikveld naoorlogse nieuwbouw pregnant aanwezig is. Dit proces zal doorgaan. Het is te verwachten dat over nog eens 30 jaar het beeld van onze gebouwde omgeving voor het overgrote deel door bouwwerken uit de laatste decennia beheerst wordt.

Een vraag naar slopen of hergebruik staat daardoor in een bijzonder daglicht. Er is en wordt al zoveel gesloopt, vervangen en veranderd, dat behoud en hergebruik slechts aan de orde is bij architectonisch waardevolle en cultuurhistorisch belangrijke gebouwen. Echter: wat is waardevol en belangrijk? Twee voorbeelden waarbij ik als architect betrokken ben:

Zomer 1986 werd ik gevraagd de mogelijkheden voor een nieuw en eigentijds blokje woningen te onderzoeken op de plaats van een vervallen, verzaakt en al dichtgetimmerd blokje woningen aan het Hendrik Idoplein in Rotterdam. Een nieuw blokje in de oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet. Het oude blokje bestond uit acht kleine en smalle gezinswoningen en maakte deel uit van de Kiefhoek van J.J.P. Oud. Voor mij was echter nieuwbouw niet aan de orde. Stedenbouw en architectuur zijn in de Kiefhoek zo nauw verweven dat beide in hun samenhang bewaard moesten blijven. Het blokje van Oud moest terug komen, maar dan wel met woningen van deze tijd: groter, met douches, geïsoleerd en in een gewenste differentiatie naar kamertal. Het is het begin geworden van de restauratie van de gehele Kiefhoek. De argumenten hiervoor waren plausibel. Het gaat immers om een belangrijk voorbeeld van het Modernisme in Nederland en bovendien van volkswoningbouw uit de jaren '20. Het behoud van de Kiefhoek is voor vakgenoten niet of nauwelijks omstreden. Ongetwijfeld heeft dat te maken

met de nog immer grote betekenis van het Modernisme voor de huidige architectuur in Nederland. Het is een nog steeds levende inspiratiebron, die ook buiten de vakwereld een toenemende belangstelling en waardering krijgt.

Begin van dit jaar kreeg ik de opdracht om een reconstructieplan te maken voor de noordwand van het Mercatorplein in Amsterdam inclusief de sinds 1962 ontbrekende toren. Een onderdeel van het gehele pleinontwerp van Berlage dat in vrijwel dezelfde periode als de Kiefhoek tot stand kwam. Zeker geen Nieuwe Zakelijkheid maar juist typisch Berlagiaanse, stevige, traditionele, zware en hoekige architectuur. Echter zorgvuldig in een grootstedelijke context ontworpen. Een totaalontwerp met een zeer sterke samenhang tussen pleininrichting, verkeersplan, winkelgalerijen en woonbebouwing in een monumentale setting waarbij twee torens een cruciale rol spelen. In mijn ogen is herstel van de oorspronkelijke situatie vanzelfsprekend. Voor sommige vakgenoten is dat minder duidelijk. Het Mercatorplein is in cultuurhistorisch opzicht net als de Kiefhoek een belangrijk hoogtepunt van de Nederlandse volkswoningbouw. Dat het historisch gezien misschien meer een eindpunt van een ontwikkeling is (het Tradionalisme) in tegenstelling tot de Kiefhoek doet niet terzake.

Zeker, het belang van Berlage als inspirator en ondersteuner van de vernieuwingsbeweging in het begin van de twintigste eeuw is onomstreden. Dat zijn architectuur niet actueel is

en geen navolging heeft op dit moment telt niet bij de vraag tot behoud van het Mercatorplein. De eenheid van architectuur is voor het plein essentieel. Eerdere voorstellen voor eigentijdse invullingen, ontwikkeld bij een meervoudige opdracht, zijn en blijven om die reden onbevredigend, hun hoge architectonische kwaliteit ten spijt.

Waar het uiteindelijk op aan komt voor een architect die een belangrijk gebouw moet restaureren, is niet de vraag of je het gebouw zal herstellen, maar de wijze waarop je dat doet. Er is bij hergebruik en restauratie per definitie sprake van wijzigingen. Er zijn functiewijzigingen, aanpassingen aan de eisen van deze tijd, technische verbeteringen enzovoort. Wat telt is in hoeverre die wijzigingen recht doen aan de oorspronkelijke architectuur en of ze deze verzwakken danwel versterken. Teveel eigen opvattingen van de ontwerper tegenover die van de oorspronkelijke ("met nieuw tegen oud") leiden tot oplossingen die al snel gedateerd aandoen. Dit geldt ook voor benaderingen waarbij op geforceerde wijze stijlkenmerken opnieuw worden toegepast. Mijn voorkeur ligt bij de meer neutrale oplossingen die oorspronkelijkheid van het gebouw intact laten.

Moeten wij nu elk gebouw van een belangrijke architect als bijvoorbeeld Berlage of Oud bewaren en conserveren? Ik ben van mening van niet. Je moet de belangrijkste en meest kenmerkende, kortom de hoogtepunten bewaren. Andere, minder belangrijke gebouwen, moet je natuurlijk aan een normale hergebruikafweging onderwerpen, maar vaak zal de toch altijd kostbare zorgvuldige instandhouding economisch niet haalbaar zijn. Er moet geen bewaar cultus ontstaan van alles wat oud is. Voor de vakwereld is het goed documenteren van te slopen en gesloopte gebouwen een geschikt middel om een breed inzicht te verkrijgen in de vakontwikkeling of in de ontwikkeling van een persoonlijk oeuvre.